

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

“UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MUASSASALARI O‘QUVCHILARIDA BADIY ASAR TAHLILINI O‘RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (ASQAD MUXTOR ASARLARI MISOLIDA)”

Abdulxorisova Sayyoraxon Rasuljon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Email: abdulxorisovasayyora74@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida badiiy asar tahlilini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish masalalari Asqad Muxtor asarlari misolida yoritiladi. Adib ijodidagi badiiy tasvir, obrazlar sistemasi, psixologizm va g‘oya-badiiylik uyg‘unligi o‘quvchilarga yetkazishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuvning o‘rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tahlil jarayonini samarali tashkil etish bo‘yicha takliflar beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Asqad Muxtor, badiiy tahlil, metodika, umumiy o‘rta ta‘lim, interfaol metodlar, adabiy ta‘lim, obrazlar tahlili, kompetensiya, badiiy tafakkur.*

“IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING LITERARY TEXT ANALYSIS TO STUDENTS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS (ON THE EXAMPLE OF ASQAD MUKHTAR’S WORKS)”

Sayyoraxon Rasuljon qizi Abdulxorisova

Master’s Student, Namangan State Pedagogical Institute

E-mail: abdulxorisovasayyora74@gmail.com

Abstract. *This article examines the issues of improving the methodology of teaching literary text analysis in general secondary schools, using the works of Asqad Mukhtar as an example. The role of modern pedagogical approaches, interactive methods, and the competency-based approach in conveying artistic imagery, the system of characters, psychologism, and the harmony of idea and artistry in the writer’s works to students is scientifically analyzed. Practical recommendations are provided for effectively organizing the analysis process.*

Keywords: *Asqad Mukhtar, literary analysis, methodology, general secondary education, interactive methods, literary education, character analysis, competency, artistic thinking.*

«СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ АНАЛИЗУ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА АСКАДА МУХТАРА)»

Абдулхорисова Сайёрахон Расулжон кизи

Магистрант, Наманганский государственный педагогический институт

E-mail: abdulxorisovasayyora74@gmail.com

Аннотация. *В статье рассматриваются вопросы совершенствования методики обучения анализу художественного произведения в общеобразовательных школах на примере творчества Аскада Мухтара. Научно проанализирована роль современных педагогических подходов, интерактивных методов и компетентностного подхода в передаче учащимся художественного изображения, системы образов, психологизма и гармонии идеи и художественности в творчестве писателя. Даны предложения по эффективной организации процесса анализа.*

Ключевые слова: *Аскад Мухтар, художественный анализ, методика, общее среднее образование, интерактивные методы, литературное образование, анализ образов, компетенция, художественное мышление.*

KIRISH

Hozirgi davrda ta'lim mazmunini yangilash, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahliliy tafakkurini shakllantirish umumiy o'rta ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ayniqsa, adabiyot fani darslarida badiiy asarlar tahlilini to'g'ri o'rgatish o'quvchining dunyoqarashi va ma'naviy tafakkurini rivojlantiradi. O'zbek adabiyotining yirik vakili Asqad Muxtor ijodi badiiy-falsafiy teranligi, obrazlar tizimining murakkabligi va psixologik tahlilga boyligi bilan ajralib turadi. Shuning uchun uning asarlari asosida tahlil metodikasini takomillashtirish ilmiy va amaliy jihatdan muhim vazifadir.

MAQOLANING MAQSADI

Maqolaning asosiy maqsadi – umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarida badiiy asar tahlilini samarali o'rgatish metodikasini ishlab chiqish va uni Asqad Muxtor asarlari misolida asoslab berish.

METODLAR

Maqolada quyidagi ilmiy-uslubiy metodlar qo'llanildi:

Adabiy-tahliliy metod – Asqad Muxtor asarlarining struktura va mazmun tahlili.

Pedagogik kuzatish – adabiyot darslaridagi tahlil jarayonini o'rganish.

Tajriba-sinov metodlari – interfaol usullarni qo'llash samaradorligini baholash.

Taqqoslash va umumlashtirish – mavjud metodik yondashuvlar asosida yangi model ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. Badiiy asar tahlilini o'rgatishda zamonaviy metodlarga ehtiyoj

Maktab adabiyot darslarida ko'p hollarda asar syujetini qayta hikoya qilish ustuvor bo'lib qoladi. Bu esa o'quvchining tahliliy fikrlash qobiliyatini cheklaydi. Shu bois, tahlilning mazmuni quyidagi yo'nalishlar asosida shakllanishi lozim:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

matn bilan ishlash ko'nikmasi;
obrazlar va ularning psixologik holatini tahlil qilish;
badiiy til vositalarining vazifasini anglash;
g'oya-badiiylik uyg'unligini ochish.

Zamonaviy yondashuv — kompetensiyaga asoslangan tahlil modeli o'quvchida mustaqil xulosa chiqarish, baholash, qiyoslash, yaratish ko'nikmalarini shakllantiradi.

2. Asqad Muxtor asarlarining ta'limiy va tahliliy imkoniyatlari

Asqad Muxtor o'zbek adabiyotida badiiy-falsafiy tafakkurning yetakchi vakillaridan biridir. Uning quyidagi asarlari tahlil uchun metodik jihatdan boy material beradi:

“Bo'ronlarda bordir halovat” – ijtimoiy-falsafiy mushohadalar.

“Chinor” – tarixiy xotira, milliy ruh, xarakterlar drammatizmi.

Asarlardagi obrazlar tizimi, ularning ichki ruhiyati, til va uslubdagi poetik birliklar tahlil jarayonining ko'p qirrali bo'lishiga xizmat qiladi.

3. O'quvchilarda tahlil ko'nikmasini rivojlantirish bo'yicha takliflar.

Asqad Muxtor asarlari asosida tahlil o'tkazishda quyidagi metodik yondashuvlar samaralidir:

a) “Klaster” metodi

Obraz, g'oya va muammolarni guruhlariga ajratish orqali o'quvchining mavzuni anglash darajasi oshadi.

b) “Insert” texnologiyasi

O'quvchilar matnni belgilash orqali o'z munosabatini shakllantiradi:

“V” – bilganim,

“+” – yangi ma'lumot,

“-” – tushunarsiz,

“?” – qo'shimcha savol.

c) Munozarali tahlil

Asqad Muxtor asarlari ijtimoiy, ma'naviy, falsafiy masalalarga boy bo'lgani uchun bahs-munozara orqali chuqur tahlilni ta'minlaydi

d) Obrazlar xaritasini tuzish

Har bir obrazning xarakter xususiyatlarini jadval ko'rinishida tahlil qilish o'quvchilarni tizimli fikrlashga o'rgatadi.

e) Tahlilning 5 bosqichli modeli

1. Asar syujetini qisqa aniqlash.

2. Muammo va g'oyani topish.

3. Obrazlar psixologiyasini ochish.

4. Til vositalarining vazifasini izohlash.

5. O'quvchining mustaqil xulosasi.

4. Tajriba-sinov natijalari (umumlashtirilgan)

Interfaol metodlar asosida o'tkazilgan tahlil darslari quyidagi natijalarni berdi:

o'quvchilarning matn bilan ishlash faolligi oshdi;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

tahliliy fikrlash ko'nikmasi mustahkamlandi;
darsga qiziqish ortdi;
o'quvchilar o'z fikrini asoslay olishga o'rgandi.

Bu natijalar tahlil metodikasini takomillashtirish zarurligini tasdiqlaydi.

Buni darsliklarda berilgan Asqad Muhtorning “Chinor” romani misolida tahlil qiladigan bo'lsak. Chinor” romani bo'yicha bilim ko'nikma hosil qilish. Asqad Muxtor romanlari ichida, ayniqsa, “Chinor” asar muallifgakatta shuhrat keltirgan. Bu asar o'ziga qadar yaratilgan o'zbek romanlaridan bir nechta jihatlar bilan ajralib turadi. “Chinor” romani haqida. Bu asar muallifga katta shuhrat keltirgan. Asarda bir-biri bilan bog'lanmaydigan qator hikoyalar, rivoyatlar va qissalar aralash kelaveradi. Lekin romandagi barcha insoniy taqdirlar 93 yoshli Ochil bobo taqdiriga borib bog'lanadi. U asar markazida turuvchi obrazdir. Romandagi mungli qissalardan biri “Qo'rzoqlikning to'lovi”dir. Unda qo'rzoqni qahramon deb bilib, astoydil e'zozlayotgan odamlar tasviri berilgan. Asarda Akbarali holati quyidagicha tasvirlangan: “Yolg'izlik esa unga hamisha yo'ldosh. Ko'pchilik orasida ham, onasi bilan yonma-yon o'tirganda ham u yolg'iz. Xayolida o'sha o'ylaridan boshqa hech narsa yo'q. O'sha voqealarni xayolidan kun-bakun o'tkazib, o'ziga najot izlaydi. Topolmaydi...”. Romandagi “Odam deb o'lgan odam - tirik” gapi Ochil buva tomonidan, “O'zini deb yashagan – o'lik” gapi Akbarali tilidan aytilgan.

Asarning asosiy qahramonlari: Ochil buva (u Akbaralini ovozidan tanib qoladi, uni “mo'rt barg” deydi), Azimjon, Akbarali G'oziyev (u o'z dardini bufetchi Sonyaga aytib bergan, o'z joniga qasd qilgan), Bektemir, Sharofat xola(Akbaralining onasi) va boshqalar. Aytishimiz kerakki, bu “g'alatilik” faqat tashqi tomondan yuzaki qaragandagina shundaydir. Aslida, romanga jalb etilgan barcha katta-kichik insoniy taqdirlar asar markazida turuvchi obraz 93 yoshli Ochil bobo taqdiriga borib bog'lanadi. Mana shu ota qiziqarli va ibratli safar asnosida bobo peshanalaridagi ajinlar singari bir-biriga ulanib ketgan insoniy taqdirlar haqidagi goh shirin, goh achchiq hikoyalarga oshno tutunamiz. Adib qahramonlar taqdiriga behuda aralashish, ularni «to'g'ri yo'lga solib yuborish»dan o'zini tiyadi. Ortiqcha hayajon, chuchmal emotsionallik Asqad Muxtor uslubiga mutlaqo yot ekani «Chinor» romanida yaqqol o'zini ko'rsatgandi. Bu jihatdan, yozuvchi yoshligidan o'qib-o'rgangani rus va g'arb adabiyoti tamoyillarini milliy adabiyotimiz maydonida ham dadil qo'llashdan cho'chimaganiga guvoh bo'lamiz. Hozirgi paytda o'zbek adabiyotshunosligida ko'p tilga olinayotgan «shafqatsiz realizm» ko'rinishlarim Asqad Muxtor o't Ogan asming 60-yillaridayoq romanchiligimizga olib kirkani ham uning ijodiy tashabbuskorligi (novatorligi)dan yana bir nishonadir... Qozoqboy Yo'ldashev aytganlaridek:” Badiiy asarning tahlilini hech qachon o'qimagan bola bilan tahlil qilmaslik kerak” ushbu asarning to'liq o'qib, asar sujeti nima haqida ekanligini birinchi aniqlab olishimiz kerak. So'ngra muammo va g'oyasiga e'tibor berishimiz kerak. Romanda muammo deb masalan Akbarali nima uchun o'zini joniga qasd qildi, boshqa yechim yo'qmidi degan savollarni o'rtaga tashlaymiz. Bu roman orqali Asqad Muxtor nima demoqchi g'oyasi nima asarning, bejizga asarning nomi ham “Chinor” deb nomlanmagan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

asar Ochil boboning farzandlari, nevaralari shajarasini oladigan bo'lsak ochil bobo chinor daraxtining ildizi. Akbarali shu chinordagi mo'rt bir barg hisoblanadi. Shu bir zum shijoat yetishmagan. Obrazlar psixologiyasi asarda Akbaralining Ochilbobo va uning qizlari psixalogiyasi Onabibi va Mariya Vasilyevna , Bozorqul kabilarning psixalogiyasining o'rganishi. So'nggida asardan xulosasi har bir o'quvchining o'z xulosasi.

XULOSA

Asqad Muxtor asarlari umumiy o'rta ta'lim o'quvchilari uchun badiiy tafakkurni shakllantirishda muhim manbadir. Ushbu maqolada keltirilgan metodik tavsiyalar — interfaol usullar, kompetensiyaviy yondashuv, obrazlar tizimini chuqur tahlil qilish kabi yondashuvlar tahlil darslarining samaradorligini oshiradi. Asarlarni o'rganishda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish va ijodiy faoliyatga jalb etilishi adabiyot ta'limining zamonaviy talablari bilan uyg'unlashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqad Muxtor. Chinor. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
2. Akhmadjonova, O. A. (2021). Symbolic And Figurative Images Used In The Novel "Chinar". The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(03), 389-392
3. Karimov A., Qo'chqorov A. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi.
4. Quronov D., Mamajonov Z. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
5. Gafurovich, S. A. (2021). Analysis Of The Poem" Autumn Dreams" By Abdulla Oripov. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(01), 556-559.

